فصل‌نامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی-فرهنگی، دوره‌ی هشتم، شماره‌ی۳، زمستان۹۸، صفحات ۱۷۸-۱۵۱

مقاله پژوهشی

مسوولیت نظام دانشگاهی در قبال جامعه: طراحی مدلی جهت ارزیابی وضعیت موجود و مطلوب آن

محبوبه شکرالهی[۱]، رسول داودی[۲]، نقی کمالی[۳]

تاریخ دریافت:۱۳۹۸/۰۱/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۷/۱۸

چکیده

این پژوهش با هدف طراحی مدلی جهت ارزیابی مسوولیت اجتماعی نظام دانشگاهی انجام گرفت. روش پژوهش آمیخته‌ی اکتشافی بود که در بخش کیفی ۱۰ نفر از خبرگان دانشگاهی برای تأیید یافته‌های کیفی پژوهش و در بخش کمی جهت جمع‌آوری داده‌ها ۲۵۹ نفر از اعضای هیأت علمی با روش نمونه-گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. در گام اول با بررسی متون و اسناد مؤلفه‌های مدل شناسایی و در گام دوم با ابزار پرسش‌نامه‌ی محقق‌ساخته، داده‌ها گردآوری شدند. روایی سازه و همگرای پرسش‌نامه با تحلیل عاملی تأییدی و پایایی آن با آلفای کرانباخ و پایایی ترکیبی مورد بررسی قرار گرفت. جهت تحلیل داده‌ها در بخش کیفی از تکنیک تحلیل محتوای کیفی با روش تحلیل مضمون و در بخش کمی از تحلیل عاملی تأییدی و مدل معادلات ساختاری استفاده شد. یافته‌های حاصل از تحلیل‌های کیفی و کمی منجر به شناسایی ۵۰ شاخص و ۷ مؤلفه درباره‌ی پدیده‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی و ۳۷ شاخص و ۵ عامل درباره عوامل سوق‌دهنده‌ی آن در قالب یک مدل با برازش مناسب گردید. ارزیابی انجام‌شده نشان داد که بین وضعیت موجود و مطلوب آن فاصله‌ی زیادی وجود دارد که جهت نیل به حالت مطلوب مستلزم اهتمام جدی مسوولان ذی‌ربط می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: مسوولیت اجتماعی؛ مدل مسوولیت اجتماعی؛ نظام دانشگاهی، وضعیت موجود و مطلوب

[۱] دانشجوی دکتری گروه مدیریت آموزشی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران
shokrollahi.ma@yahoo.com
[۲] استادیار گروه مدیریت آموزشی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران (نویسنده‌ی مسوول)
rasolrd@yahoo.com
[۳] استادیار گروه مدیریت آموزشی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران kamali_naghi@yahoo.com

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مقدمه و طرح مسأله

نظام آموزش عالی یکی از بزرگ‌ترین نظام‌های جامعه است که سرنوشت جامعه را در بلندمدت مشخص می‌کند. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که دانشگاه مبدأ تغییر و تحول بوده و توسعه‌ی جوامع ارتباط بسیار زیادی با آموزش عالی آن‌ها دارد. با پررنگ‌شدن چالش‌های جهانی در قرن بیست‌ویکم توجه به نقش و وظایف گسترده‌ی آموزش عالی با تحولات زیادی روبه‌رو شده است(شمس و میراحمدی،۱۳۹۸: ۱۲۲). نگاهی به تاریخچه‌ی دانشگاه‌ها و سیر تحولات آموزش عالی مبین این موضوع است که در دوره‌های مختلف بر اساس نیاز و شرایط جوامع نقش دانشگاه‌ها و سیستم‌های آموزش عالی تغییر یافته است. بر اساس دیدگاه نظریه‌پردازان اقتضایی اساس کار سیستم‌ها به اقتضای شرایط محیطی تغییر می‌یابد و به سمت سازگاری با محیط و شرایط ذاتی خود سوق پیدا می‌کند؛ به عبارتی شرایط اقتضایی، دانشگاه را به سمت وظایف حیاتی خود که همان ارتباط با محیط است هدایت می‌نماید(تقی‌زاده و ضیائی‌حاجی‌پیرلو،۱۳۹۷: ۲؛ گودرزوند چگینی،۱۳۹۷: ۸). بر بستر این تغییر و تحولات بیش از پیش، به دانشگاه نه‌تنها جزیره‌ی منفصلی از جامعه، بلکه در ارتباط تنگاتنگ با آن نگریسته می‌شود، دانشگاه‌ها در حال تجربه‌ی یک جابه‌جایی از درون به بیرون، از اجماع علمی به فضای عمومی، از زندگی در خود به پاسخ‌گویی و از تحقیق محض به تحقیق درگیر با واقعیت‌های عینی سیاسی، اجتماعی و بازار هستند و خود را ناگزیر می‌بینند تا از چهارچوب خودساخته‌ی دانشگاهی بیرون آیند(افکانه و همکاران،۱۳۹۶: ۱۲۸). نیاز روزافزون به توسعه‌ی فعالیت‌های اجتماعی دانشگاه موجب شده است تا دیگر نتوان مانند گذشته این نهاد را سوای جهت‌گیری‌های اجتماعی آن تصور کرد و به‌مثابه پدیده‌ای در خود و برای خود در نظر گرفت. دانشگاه امروزی رسالت کنشگری خویش را منوط به کارکردهای درون- نهادی از قبیل نقش‌های متعارف آموزشی و پژوهشی نمی‌سازد و ناچار از ترک اکتفاء به صرف تولید و ترویج دانش و یا تربیت طیف وسیعی از دانش‌آموختگان در حوزه‌های مختلف علوم است(بوک[1]،۱۳۹۶: ۹). دانشگاه یک مرجع اجتماعی است که ممکن است موجب رشد و بهبود سرمایه‌ی اجتماعی شده؛ دانش‌جویان را برای واقعیات دنیای خارج آماده سازد و دسترسی به دانش را مهیا کند و یا در مقابل، دانشگاه ممکن است در را از داخل بسته و در انتقال دانش بدون ارتباط

[1] Bok

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

با چارچوب کاری خود، همانند یک «سلول دانشگاهی» عمل نماید. دانشگاه ممکن است بخواهد پیرو آن‌چه در سطح بین‌المللی انجام می‌شود، باشد و به‌گونه‌ای مستمر به اطراف خود مرتبط و متصل بوده و درصدد حل مسایل ویژه برآید، یا نسبت به اطراف خود بی‌توجه باشد. دانشگاه مسوول از خود درباره‌ی چگونگی کمک به توسعه‌ی اجتماعی و حل مسایل اساسی آن سوال می‌کند که چه نقشی می‌تواند در توسعه‌ی جامعه داشته باشد؟ دانشگاه چگونه می‌تواند با ارائه‌ی تخصص‌ها و کارهای ویژه‌ی خود، در پیشرفت اجتماعی نقش داشته باشد و آموزش و دانش را برای مسوولیت اجتماعی محلی ترویج دهد؟ برای کسب مسوولیت اجتماعی محلی باید با چه کسی در ارتباط باشد (شفائی‌یامچلو، ابیلی و قراملکی،۱۳۹۵: ۸۷)؟

طبق آمار خبرگزاری ایسنا(۱۳۹۷) و موسسه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی(۱۳۹۷) در ایران ۲۵۶۹ دانشگاه و مراکز آموزش عالی، ۸۵۵۹۴ عضو هیأت علمی و ۳۶۱۶۱۱۲ دانش‌جو وجود دارد که این ظرفیت عظیم علمی، ایران را در بین ۱۰ کشور جهان که بیش‌ترین دانشگاه را دارند، قرار داده است. با عنایت به آمار فوق، اگر کارکرد مسوولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی اجتماعی نظام دانشگاهی ایران به نحو مطلوبی محقق شود، می‌تواند بخش بزرگی از مسایل و مشکلات مبتلا به نظام اجتماعی را مرتفع نماید. از آن جا که دانشگاه‌ها مسوولیت‌های خطیری در حوزه‌های علمی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بر عهده دارند، می‌توانند راه کارهای مناسبی را برای بسیاری از مشکلات جامعه فراهم ساخته و یاری‌رسان جامعه در دستیابی به اهداف عظیم باشند.

در این مسیر گذر از نسل‌های دانشگاهی، تکیه و تمرکز نظام دانشگاهی ایران بر صرف تربیت نیروی انسانی و پژوهش‌های درون‌دانشگاهی، کفایت از سایر کارکردهای فرانهادی آن نمی‌کند و باید سازوکارهای دیگری برای ایفای نقش فعال‌تر دانشگاه در عرصه‌ی اجتماعی فراهم آید. مروری بر وضعیت کنونی کشور نشان می‌دهد که جامعه‌ی ایران با چالش‌های بزرگی چون تورم، بیکاری، اقتصاد تک‌محصولی، قاچاق، کمبود بهره‌وری، فناوری‌های نوین، بحران‌های زیست‌محیطی، دیپلماسی بین‌المللی، بیماری‌های نوپدید و ... مواجه است که نیازمندی دولت‌ها به دانشگاه را در مواجهه کارگشا با این پدیده‌های مخاطره‌آمیز نمایان می‌سازد و ضرورت بازنگری در نقش و کارکردهای نهادهای مسوولی چون دانشگاه‌ها و لزوم مشارکت آن‌ها را در مناسبات محیط اجتماعی برملا می‌نماید. واقعیت آن است که در حال حاضر نظام دانشگاهی در ایران تقریباً به عنوان جزیره‌ای مستقل و به‌دور از مسایل اجتماعی و رسالت‌های جدید نظام دانشگاهی عمل می‌

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نماید که این امر مستلزم بازنگری در نقش‌های آن و شناسایی عوامل تسهیل‌گر و سوق‌دهنده در این راستاست. بدین منظور در راستای موارد یادشده سوالات زیر مطرح می‌شوند:

شاخص‌ها و مؤلفه‌های مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی کدامند؟

عوامل سوق‌دهنده نظام دانشگاهی به مسوولیت‌پذیری اجتماعی کدامند؟

چه مدلی را می توان برای مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی در کشور ارائه داد؟ و میزان برازش آن چقدر است؟

آیا بین وضعیت موجود و مطلوب مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی تفاوت وجود دارد؟

پیشینه‌ی پژوهش

مطالعات در زمینه‌ی موضوع مسوولیت‌پذیری بیش‌تر معطوف به شرکت‌ها و سازمان‌های غیردانشگاهی بوده و معنای مسوولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاهها در نزد محققان، بسیاری از مسوولان و حتی عامه مردم مغفول مانده است. حبیبی، وظیفه‌دوست و جعفری(۱۳۹۵) در بررسی مسوولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌های آزاد اسلامی واحدهای خراسان رضوی، شمالی و جنوبی، ۴۶ شاخص مسوولیت‌پذیری را با پنج بعد بشردوستانه، اقتصادی، قانونی، اخلاقی و فناوری شناسایی نموده‌اند. مطالعات علی‌محمدلو، اکبری، و مهدویان‌پور(۱۳۹۳) درباره مؤلفه‌های مسوولیت اجتماعی در دانشگاه شیراز با تکنیک دلفی فازی منجر به شناسایی ۱۸ شاخص مسوولیت‌پذیری گردید که این شاخص‌ها به پنج بعد مسوولیت آموزش و پژوهش، قانونی، اخلاقی، زیست‌محیطی و نوع‌دوستی طبقه‌بندی شده‌اند. چن، نسونکلا و دونالدسون[1] (۲۰۱۵) بر اساس مطالعات نظری، مسوولیت اجتماعی دانشگاه را در نه بعد اجتماعی، فرواجتماعی، شناختی، سازمانی، نوع‌دوستانه، اقتصادی، اخلاقی، زیست‌محیطی و آموزشی طبقه‌بندی نموده‌اند. دیما و همکاران[2](۲۰۱۳) در پژوهشی شش بعد پروژه‌های فارغ‌التحصیل‌محور، همکاری بین‌دانشگاهی، همکاری دانشگاه با دبیرستان‌ها و موسسات، همکاری دانشگاه با محیط کسب‌وکار، همکاری بین- المللی و پروژه‌های اجتماعی، فرهنگی و بوم‌شناختی را برای مسوولیت اجتماعی دانشگاه‌های رومانی مشخص نموده‌اند. نجاتی و همکاران(۲۰۱۱) با بررسی وب‌سایت ده دانشگاه برتر جهان

[1] Chen, Nasongkhla & Donaldson
[2] Dima et al

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

فعالیت‌های مسوولیت اجتماعی آن‌ها را در هفت بعد حاکمیت سازمانی، حقوق بشر، فعالیت‌های کاری، حفظ محیط‌زیست، نظام‌های عامل منصفانه، مسایل دانش‌جویان، مشارکت در اجتماع و توسعه‌ی آن معرفی نموده‌اند.

علاوه بر پژوهش‌های فوق که با رویکرد ارائه‌ی مدل انجام یافته‌اند، برخی دیگر نیز به ارزیابی وضعیت موجود مسوولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاهها پرداخته‌اند. شفائی‌یامچلو، ابیلی و فرامرز قراملکی(۱۳۹۵) در بررسی وضعیت موجود مسوولیت اجتماعی دانشگاه تهران بر اساس الگوی والایس نشان دادند که از دیدگاه اعضای هیات علمی وضعیت مسوولیت اجتماعی دانشگاه مذکور در چهار حوزه‌ی مسوول به لحاظ اجتماعی و زیست‌محیطی، آموزش معتبر و مسوولانه، مدیریت اجتماعی دانش و مشارکت اجتماعی و حمایت از توسعه‌ی پایدار چندان مطلوب و رضایت‌بخش نمی‌باشد و مستلزم بهبود است. یافته‌های شافعی و عزیزی(۱۳۹۲) در ارزیابی مسوولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غرب کشور، نشان می‌دهند که دانشگاه‌های مورد بررسی در بحث حمایت‌های اقتصادی و زیست‌محیطی از جامعه، امتیازی در سطح اهمال کسب نموده‌اند و از این نظر نسبت به سایر دانشگاه‌های برتر دنیا تفاوت معنی‌داری دارند. صالحی‌عمران، ثابتی و حسن‌زاده‌بارانی‌کرد(۱۳۹۱) در بررسی میزان توجه به شاخص‌های مسوولیت اجتماعی شرکت‌ها در مراکز صنعتی و دانشگاهی نشان دادند که در توجه به شاخص‌های آگاهی از برنامه‌های آموزشی و جامعه، دانشگاه توانسته است به نیاز بخش‌های صنعتی به‌طور مطلوبی پاسخ دهد، اما در توجه به شاخص‌های آگاهی از مفاهیم حفاظت محیط زیست، آگاهی از شرایط کاری مناسب بر اساس قوانین ملی و استانداردهای جهانی و آگاهی از عدم تبعیض در فرایندها و توجه به گروه‌های آسیب‌پذیر، پاسخ‌گویی دانشگاه به نیاز بخش‌های صنعتی مطلوب نیست. نتایج پژوهش پرداختچی، بازرگان، آراسته و مظفری(۱۳۹۱) حاکی از آن است که از دیدگاه جامعه‌ی علمی میزان پاسخ‌گویی بیرونی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران به ذی‌نفعان بیرونی ضعیف است و اختلاف معناداری بین وضعیت آرمانی و وضعیت موجود آن وجود دارد. بیش‌ترین میزان این شکاف در ارتباط با پاسخ‌گویی دانشگاه‌ها به ترتیب به ذی‌نفعان بازار کار، جامعه‌ی علمی و جامعه‌ی مدنی است، در حالی که پاسخ‌گویی به دولت بیش از حد انتظار است.

نگاهی به مطالعات پیشین نشان می‌دهد که در راستای شناسایی شاخص‌ها و مؤلفه‌های پدیده‌ی مسوولیت اجتماعی نظام دانشگاهی مطالعات محدودی وجود دارد؛ ولی به جرأت می‌توان گفت که تاکنون تحقیقات منسجم و منظمی در مورد عوامل سوق‌هنده‌ی آن صورت نگرفته است؛

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

بلکه عوامل شناسایی‌شده بسیار نامنسجم و پراکنده بوده که مستلزم انسجام‌بخشی لازم به آن- هاست.

مبانی نظری پژوهش

مسوولیت‌پذیری اجتماعی رهیافتی جهت نیل به رسالت نسل چهارم نظام دانشگاهی

مفهوم مسوولیت اجتماعی در ابتدا بر روی شرکت‌ها و سازمان‌های بزرگ متمرکز بوده، ولی این امر اکنون فراتر از سازمان‌های بزرگ حتی نهادهای کوچک را نیز درگیر کرده است. کارول[1] (۱۹۹۹) در تعریف خود از مسوولیت اجتماعی بیان می‌کند که مسوولیت‌پذیری اجتماعی سازمان شامل انتظارات اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه‌ی جامعه از سازمان در زمان خاص است. هرچند که این تعریف متمرکز بر شرکت‌ها و سازمان‌ها بوده ولی اخیراً این مفهوم در خصوص دانشگاه‌ها نیز مطرح شده است. تتروا و سابولوا[2] (۲۰۱۰) مسوولیت اجتماعی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی را فراتر از مسوولیت‌های قانونی می‌دانند و آن را به سطوح اقتصادی، اخلاقی، خرده‌اجتماعی، بشردوستانه و محیط‌زیست گسترش می‌دهند. از نظر داهان و سینول[3] (۲۰۱۲) مسوولیت اجتماعی به عنوان مکانیزم و استراتژی ایجاد مزیت است، هرچند مسوولیت اجتماعی می‌تواند بخشی از مأموریت موسسات آموزشی باشد ولی اکنون آن‌ها از طریق اجرای مسوولیت اجتماعی به عنوان بخشی از استراتژی رقابتی استفاده می‌کنند.

الزامات و ضرورت‌های جوامع انسانی، موجب تغییر و تحول در کارکردها و رسالت‌های نظام دانشگاهی می‌شوند، این امور بازاندیشی در نقش نهادهای آموزش عالی و اهداف آن‌ها را فراهم می‌نمایند(راموس مونگه و همکاران[4]،۲۰۱۹؛ و گراو و همکاران[5]،۲۰۱۷) و سبب می‌شوند تا آن‌ها به سمت مسوولیت‌های واقعی خود در محیط و اجتماع سوق داده شوند(گومز و گیروتو[6]،۲۰۱۵). با توجه به روند تغییراتی که دانشگاهها از نظر هویت، رسالت و فلسفه‌ی وجودی خود سپری

[1] Carroll
[2] Tetrevova & Sabolova
[3] Dahan, & Senol
[4] Ramos-monge et al
[5] Grau et al
[6] Gomez & Girotto

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

کرده‌اند، لازم است به باز تعریف خود بپردازند تا بتوانند با موفقیت بر تغییرات پیشی بگیرند. دانشگاه‌ها باید در عین حال که ارزش‌های سنتی خود را حفظ می‌کنند، از انعطاف‌پذیری خود در مقابل تغییرات اطمینان حاصل نمایند(برزگر، قورچیان و تقی‌پورظهیر،۱۳۹۸: ۲۹۲). در ابتدا دانشگاه‌ها تدریس را وظیفه‌ی اصلی خود می‌دانستند، نقش اصلی دانشگاه‌های نسل اول محدود به آموزش نیروی انسانی و شناخت حقیقت بود؛ اما تغییر و تحول در شرایط و نیازهای جامعه دانشگاه‌ها را به رسالت پژوهشی رهنمون شد که از آن به عنوان انقلاب نخست دانشگاه‌ها یاد شد و طی آن پژوهش، علاوه‌بر وظیفه‌ی سنتی آموزش به کارکردهای دانشگاهی اضافه گردید(عالی‌پور و عنایتی،۱۳۹۶: ۵۶). به دنبال کاهش بودجه‌های عمومی پژوهش، دانشگاه‌ها دیگر نمی‌توانستند به صرف اتکا به بودجه‌های دولتی و بدون توجه به مسایل اقتصادی و بازگشت سرمایه، به انجام پژوهش مبادرت ورزند. این امر دانشگاه‌های مدرن را بر آن داشت تا جهت کسب سرمایه‌های بیش‌تر به فعالیت‌های تجاری و کسب‌وکار روی آورند که از آن‌ها به عنوان دانشگاه‌های کارآفرین یا نسل سوم یاد گردید(موک[1]،۲۰۰۵). در دانشگاه‌های نسل سوم جای‌گاه علوم انسانی و تربیتی در بحث فناوری و صنعت مغفول مانده بود؛ لذا پرورش فرد کارآفرین آشنا با فرهنگ ملی و ارزشی با هدف رفاه و تعالی بشریت با درنظرگرفتن جای‌گاه علوم انسانی معنا و مفهوم پیدا می‌کند. لذا دانشگاه‌های نسل چهارم با عنوان دانشگاه‌هایی با مأموریت آموزشی، پژوهشی، کارآفرینی و مبتنی بر فناوری نرم ظهور کردند که هدف اصلی آن‌ها ایجاد رفاه اجتماعی برای جوامع انسانی است(عالی‌پور و عنایتی،۱۳۹۶: ۵۸). به نظر می‌رسد در نسل نوین دانشگاهی مسوولیت‌پذیری اجتماعی یکی از مأموریت‌های مهم آن‌هاست. در جدول(۱) ویژگی‌های نسل‌های دانشگاهی و جای‌گاه مسوولیت‌پذیری اجتماعی در بین آن‌ها ترسیم گردیده است.

[1] Mok

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی یک- مسوولیت‌پذیری اجتماعی در بین نسل‌های دانشگاهی

شاخص	نسل اول	نسل دوم	نسل سوم	نسل چهارم
هدف	آموزش	آموزش و پژوهش	آموزش، پژوهش و استفاده از دانش	آموزش، پژوهش، استفاده از دانش و فناوری نرم
نقش	شناخت حقیقت	شناخت طبیعت	ایجاد ارزش‌افزوده	ایجاد رفاه اجتماعی، مسوولیت- پذیری اجتماعی
خروجی	حرفه‌ای‌ها	حرفه‌ای‌ها و علمی‌ها	حرفه‌ای‌ها، علمی‌ها و کارآفرینان	حرفه‌ای‌ها، علمی‌ها، کارآفرینان و مسوولیت‌پذیران اجتماعی

(اقتباس از گودرزوند چگینی،۱۳۹۷؛ عالی‌پور و عنایتی،۱۳۹۶)

مدل‌های مسوولیت اجتماعی

در خصوص مسوولیت اجتماعی سازمان‌ها، مدل‌های متعدد و فراوانی از اندیشمندان مختلف ارائه شده است. هرکدام از آن‌ها از زاویه و رویکردی خاص این موضوع را مورد مداقه قرار داده- اند که این امر موجب پراکندگی و فقدان انسجام در بین آن‌ها گردیده است. لذا دسته‌بندی آن‌ها بر اساس ویژگی‌های مشابه می‌تواند در شناخت مقوله‌ی مسوولیت اجتماعی کمک شایانی بکند. بدین منظور می‌توان آن‌ها را با ملاک‌های مختلف به شرح زیر طبقه‌بندی کرد:

مدل‌های مبتنی بر میزان مسوولیت‌پذیری: در این نوع مدل‌ها، مسوولیت‌پذیری اجتماعی سازمان را می‌توان در یک طیف یا پیوستاری قرار داد که بر اساس آن می‌توان مقدار یا میزان مسوولیت‌پذیری سازمان را ارزیابی نمود. مدل جانسون[1] (۲۰۰۳) یکی از انواع این نوع مدل‌هاست. وی معتقد است که سازمان‌ها از این لحاظ در پنج سطح عدم مسوولیت‌پذیری، تمایل به مسوولیت‌پذیری، سطح میانه‌رو، سطح استراتژیک و سطح جامعه‌گرا طبقه‌بندی می- شوند(اوشین[2]،۲۰۱۷ و سیدحسینی،۱۳۹۴: ۲۰).

مدل‌های فرایندی مسوولیت‌پذیری: در سال ۱۹۸۶ وارتیک و کوکران[3]، مدل اجتماعی سازمان را بسط دادند. به عقیده‌ی آن‌ها عملکرد اجتماعی سازمان مجموعه‌ای از مسوولیت‌پذیری اجتماعی، پاسخ‌گویی اجتماعی و مدیریت مسایل عمومی است. در این دیدگاه مسوولیت‌پذیری اجتماعی

[1] Johnson
[2] Oshin
[3] Wartick & Cochran

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

سازمان به‌عنوان بخشی از فرایند عملکرد اجتماعی سازمان است. بر این اساس ابتدا مسوولیت اجتماعی سازمان با ابعاد اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه شکل می‌گیرد، در مرحله‌ی دوم، پاسخ‌گویی اجتماعی سازمان مطرح می‌شود که شامل راهبردهای انفعالی، تدافعی، تطابقی و پیش-گیرانه است و مرحله‌ی آخر مدیریت مسایل عمومی شامل تشخیص مسایل و سپس تجزیه‌وتحلیل آن‌هاست که منجر به گرایش‌های سازمانی از قبیل خط‌مشی اجتماعی سازمان می‌شود(احمدی، الوانی، و معمارزاده‌طهران،۱۳۹۰: ۱۰۲؛ و رحیمیان و کاظم‌پور،۱۳۹۷: ۱۵۹). از دیگر مدل‌های مربوط به این زمینه می‌توان به مدل ست[1] (۱۹۷۵) اشاره کرد (علی محمدلو، اکبری، و مهدویان-پور،۱۳۹۳: ۱۷۰).

مدل‌های مبتنی بر نوع مسوولیت‌پذیری: مدل‌های مربوط به این حیطه بیش‌تر بر موضوع و محتوای مسوولیت‌پذیری تأکید دارند. مدل کارول(۱۹۹۱) یکی از شاخص‌ترین آن‌هاست. کارول مسوولیت اجتماعی سازمان‌ها را در چهار بعد اقتصادی، قانونی، اخلاقی و نوع‌دوستانه طبقه‌بندی نموده است. از نظر او مسوولیت اقتصادی شامل سودآوری برای سهام‌داران، اشتغال‌زائی برای کارکنان و عرضه‌ی خدمات و کالای باکیفیت برای مشتریان است. در مسوولیت قانونی، او پیروی از قوانین و مقررات را به عنوان یک الزام برای سازمان می‌داند. در مسوولیت اخلاقی انجام کار درست و عادلانه و پرهیز از آسیب به جامعه را برای سازمان مطرح می‌نماید و در نهایت مسوولیت نوع‌دوستانه را انجام فعالیت‌های داوطلبانه اجتماعی از طریق صرف وقت و هزینه برای سازمان در نظر می‌گیرد. از دیگر مدل‌های مربوط به این زمینه می‌توان به مدل لانتوس[2] (۲۰۰۱)، بارتلت و همکاران[3] (۲۰۰۸)، سینگ[4] (۲۰۰۸)، والایس[5] (۲۰۱۱) و ایزو ۲۶۰۰۰ اشاره کرد.

مدل‌های مبتنی بر انگیزه‌ی مسوولیت‌پذیری: این نوع مدل‌ها بر علل و عوامل مؤثر بر مسوولیت‌پذیری تأکید دارند. یکی از مدل‌های مطرح در این راستا مدل وود[6] (۱۹۹۱) است. از نظر وود سه انگیزه‌ی اصلی موجب مسوولیت‌پذیری اجتماعی سازمان‌ها می‌شود. به زعم او انگیزه‌هایی که برای اعمال مسوولیت اجتماعی در سازمان‌ها وجود دارد، ممکن است ناشی از اصل

[1] Sethi
[2] Lantos
[3] Bartlett et al
[4] Singh
[5] Vallaeys
[6] Wood

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مشروعیت(سطح نهادی) باشد، به عبارتی انگیزه‌ی اصلی در این نوع مسوولیت‌پذیری، تمایل سازمان برای حفظ اعتبار و مشروعیت به عنوان یک بازیگر اجتماعی مسوول در یک محیط مشترک است. علاوه‌براین، انگیزه‌ها ممکن است ناشی از یک حس سازمانی به عنوان مسوولیت عمومی باشد، به‌ویژه برای پیامدهای مرتبط با زمینه‌های اولیه و ثانویه‌ای که سازمان درگیر آن است. درنهایت، انگیزه ممکن است ناشی از اختیارات و انتخاب‌های مدیران و اولویت‌های شخصی و تمایلات آن‌ها باشد. لازم به ذکر است که در این مدل امکان تعامل بین دو یا چند اصل در ایجاد انگیزه‌ی مسوولیت اجتماعی وجود دارد(قاسمی‌حسین‌آبادی،۱۳۹۵: ۴۷).

مدل‌های مبتنی بر توجه به ذی‌نفعان: در این نوع مدل‌ها مسوولیت‌پذیری اجتماعی سازمان بر منافع کلیه‌ی گروه‌ها و ذی‌نفعان مرتبط است. از دیدگاه ما[1] (۲۰۱۲) این مدل‌ها، به درک مجدد ماهیت سازمان، تشویق برای درنظرگرفتن ذی‌نفعان خارجی جدید(به غیر از سهام‌داران سنتی، مشتریان، کارکنان و تأمین‌کنندگان) و مشروعیت‌بخشی به شکل‌های جدید درک مدیریتی کمک می‌کنند. بر اساس این مدل، مدیریت باید هم‌زمان به شش گروه از ذی‌نفعان توجه کند. این گروه‌ها شامل سهام‌داران، جامعه، محیط سازمان، کارکنان، تأمین‌کنندگان و مشتریان هستند. بدین منظور به این نوع مدل‌ها، مدل‌های ستاره‌ای نیز می‌گویند. در این راستا مدل کمسیون اروپا(۲۰۰۰) نیز مسوولیت اجتماعی دانشگاه را فرایندی می‌داند که به‌وسیله‌ی آن مدیران دانشگاه‌ها روابط‌شان را با ذی‌نفعان متنوع می‌کنند(صالحی‌عمران، ثابتی و حسن‌زاده‌بارانی‌کرد،۱۳۹۱: ۱۳). مدل مشتری محور کلایدون[2] (۲۰۱۱) نیز از دیگر مدل‌های مربوط به این گروه می‌باشد.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، جزء پژوهش‌های توسعه‌ای-کاربردی و از نظر ماهیت داده‌ها، از نوع پژوهش‌های آمیخته[3] با رویکرد اکتشافی متوالی[4] است. در روش اکتشافی متوالی در گام نخست پژوهش‌گر از روش کیفی استفاده کرده، داده‌ها را گردآوری و آن را تجزیه‌وتحلیل می‌کند؛ سپس در گام بعد از این نتایج در روش کمی بهره می‌برد. اطلاعات بخش کیفی این پژوهش با

[1] Ma
[2] Claydon
[3] Mixed Methods
[4] Sequential Exploratory Strategy

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

استفاده از روش هم‌سوسازی داده‌های چندگانه در سه ضلع جمع‌آوری مبانی نظری و اصول زیربنایی مربوط به موضوع پژوهش، بررسی تحقیقات انجام‌شده در حوزه‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی و کسب نظرات آگاهی‌دهندگان کلیدی در حوزه‌ی مضامین به‌دست‌آمده از دو مرحله‌ی قبل انجام گرفت. بر اساس دو ضلع اول مثلث هم‌سوسازی و با استفاده از روش تحلیل مضمون، مضامین پایه و سازمان‌دهنده‌ی مدل احصاء گردید. پس از شکل‌گیری مدل اولیه‌ی پژوهش، جهت سنجش کفایت و تناسب آن، مضامین به‌دست‌آمده در قالب یک پرسش‌نامه در اختیار ۱۰ نفر از آگاهی‌دهندگان کلیدی در زمینه‌ی تعلیم و تربیت و آموزش عالی به شرح جدول(۲) قرار گرفت و نظرات پیشنهادی مکتوب و شفاهی آن‌ها جمع‌آوری شد. با پردازش داده-های حاصل از سه ضلع هم‌سوسازی و مراجعه و جست‌وجوی مجدد و تکمیلی در مبانی نظری و سوابق پژوهشی، تغییراتی در مدل اولیه اعمال و سرانجام با مراجعه‌ی مجدد و مباحثه با برخی آگاهی‌دهندگان کلیدی، مدل نظری مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی تدوین گردید.

جدول شماره‌ی دو- مشخصات متخصصان و آگاهی‌دهندگان کلیدی

محل خدمت	رشته‌ی تحصیلی	سابقه‌ی خدمت	مرتبه‌ی علمی و مدرک تحصیلی	تعداد
دانشگاه آزاد اسلامی زنجان	مدیریت آموزشی	۱۷	استادیار / دکترا	۴
	مدیریت آموزشی	۲۰	استادیار / دکترا	
	مدیریت آموزش عالی	۱۷	استادیار / دکترا	
	فلسفه‌ی تعلیم و تربیت	۱۸	استادیار / دکترا	
دانشگاه آزاد اسلامی تبریز	مدیریت آموزشی	۲۱	دانشیار / دکترا	۱
دانشگاه آزاد اسلامی اردبیل	مدیریت آموزشی	۱۶	دانشیار / دکترا	۲
	برنامه‌ریزی آموزشی و درسی	۱۵	دانشیار / دکترا	
دانشگاه فرهنگیان زنجان	مدیریت آموزشی	۱۴	استادیار / دکترا	۲
	برنامه‌ریزی آموزشی و درسی	۱۸	استادیار / دکترا	
دانشگاه زنجان	برنامه‌ریزی آموزشی و درسی	۱۶	دانشیار / دکترا	۱

با عنایت به آمیخته‌بودن روش پژوهش، از جوامع و نمونه‌های متفاوتی استفاده شده است:

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

الف) جامعه و نمونه‌ی آماری در بخش کیفی: با توجه به این که در این بخش جهت هم-سوسازی داده‌های چندگانه از دو روش اسنادی و آگاهی‌دهندگان کلیدی استفاده شده است، لذا دو نوع جامعه و نمونه مد نظر قرار گرفت:

- در بخش مربوط به روش اسنادی کلیه‌ی منابع و اسناد مربوط به بحث‌های مسوولیت‌پذیری اجتماعی بیست سال اخیر از قبیل پایان‌نامه‌ها، مقالات و کتاب‌ها به‌عنوان جامعه‌ی آماری این بخش مد نظر قرار گرفتند. در این بخش، از روش نمونه‌گیری هدفمند به روش اشباع نظری[1] استفاده گردید. بدین معنی که با انتخاب منابع مرتبط با موضوع و اهداف پژوهش، مطالعات تا نیل به حد اشباع ادامه یافت. لذا قریب به ۵۵ منبع مورد مطالعه قرار گرفت و از این طریق مضامین پایه و سازمان‌دهنده‌ی پدیده‌ی مسوولیت‌پذیری نظام دانشگاهی و عوامل مؤثر بر آن احصاء شد. در بخش مربوط به آگاهی‌دهندگان کلیدی، کلیه‌ی صاحب‌نظران و اساتید ذی‌صلاح در حوزه‌ی مسوولیت-پذیری اجتماعی در دانشگاه‌های شمال غرب کشور، جامعه‌ی آماری را تشکیل می‌دهند. بدین منظور مطابق جدول(۲) تعداد ۱۰ نفر از آن‌ها برای سنجش میزان مطلوبیت شاخص‌های احصاء-شده در مرحله‌ی اول و تکمیل آن‌ها مد نظر قرار گرفتند. این افراد بر اساس معیارهای تخصص، تجربه و به‌ویژه علاقه و همکاری در خصوص موضوع انتخاب شدند و سعی گردید آرای آن‌ها نسبت به شاخص‌ها و مدل اولیه‌ی تحقیق فراهم شود.

ب) جامعه و نمونه‌ی آماری در بخش کمی: در این بخش جامعه‌ی آماری شامل کلیه‌ی اعضای هیأت علمی تمام‌وقت دانشگاه‌های آزاد اسلامی شمال غرب کشور در مراکز چهار استان زنجان، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ هستند که تعداد آن‌ها در سال مذکور ۱۱۰۰ نفر می‌باشند. از بین جامعه‌ی مذکور بر اساس فرمول کوکران تعداد ۲۵۹ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای به ازای هر استان انتخاب شدند.

ابزار گردآوری داده‌ها در بخش کیفی شامل اسناد از قبیل کتاب‌ها، مجلات و پایان‌نامه‌های مرتبط با موضوع پژوهش بود که جهت احصای مضامین و مدل اولیه‌ی پژوهش استفاده گردید، در بخش کمی جهت اعتباریابی مدل، پرسش‌نامه‌ای با ۵۰ گویه در خصوص شاخص‌های مسوولیت-پذیری اجتماعی و ۳۷ گویه درباره عوامل مؤثر بر آن طراحی شد. جهت تعیین روایی صوری و

[1] Theoretical Saturation

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

محتوایی پرسش‌نامه، نظرات آگاهی‌دهندگان کلیدی کسب گردید و روایی سازه و همگرای آن با تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفت. همچنین جهت برآورد پایایی پرسش‌نامه از آلفای کرانباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد که نتایج هرکدام از آن‌ها بر اساس تحلیل‌های نرم‌افزار اسمارت پی ال اس[1] (نسخه‌ی ۳) در جدول(۵) قابل مشاهده است. جهت استخراج و تحلیل داده‌ها در بخش کیفی پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده گردید. در این بخش واحد تحلیل، متن منابع مورد استفاده در خصوص موضوع پژوهش بود که با مطالعه‌ی جملات یا عبارت‌های آن‌ها، معانی مشابه و یکسان استخراج و مطابق جداول(۳ و ۴) در قالب مضامین پایه یا شاخص‌ها، کدبندی و در قالب مضامین سازمان‌دهنده یا مؤلفه‌ها و عوامل، مقوله‌بندی می‌گردید. پس از انجام مراحل مذکور، جهت اطمینان از مقوله‌بندی شاخص‌ها و ترکیب و هم‌جوارسازی داده‌های کیفی با کمی، در بخش کمی پژوهش از تحلیل عاملی تأییدی مرحله‌ی اول و دوم و جهت ارائه‌ی مدل نهایی از مدل معادلات ساختاری استفاده گردید. همچنین مقایسه‌ی وضعیت موجود و مطلوب مسوولیت‌پذیری اجتماعی جامعه‌ی هدف نیز با آزمون تی زوجی و ویلکاکسون انجام گرفت. لازم به‌ذکر است که به منظور ارزیابی وضعیت موجود و مطلوب مسوولیت‌پذیری نظام دانشگاهی، پرسش‌نامه‌طوری طراحی شد که در سمت راست آن وضعیت مطلوب هر شاخص یا گویه و در سمت چپ آن وضعیت موجود از دیدگاه نمونه‌ی آماری مورد بررسی قرار گیرد.

یافته‌های پژوهش

شاخص‌ها و مؤلفه‌های مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی

بر اساس مطالعات کیفی صورت‌گرفته و روش هم‌سوسازی داده‌های چندگانه، شاخص‌ها (مضامین پایه) و مؤلفه‌های(مضامین سازمان‌دهنده) پدیده‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی به شرح جدول (۳) شناسایی شده‌اند:

[1] Smart Pls

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی سه- شاخص‌ها و مؤلفه‌های مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها	
مسوولیت آموزش و پژوهش	ارائه‌ی خدمات آموزشی باکیفیت برای فراگیران و جامعه	ارائه‌ی خدمات پژوهشی باکیفیت برای فراگیران و جامعه
	ارائه‌ی خدمات دانش‌جویی باکیفیت برای فراگیران	جلب رضایت مشتریان
	تشویق دانش‌جویان و اساتید جهت ارائه‌ی خدمات علمی مناسب به اجتماعات محلی	به‌روزرسانی و ساختاربندی نظام آموزشی متناسب با نیازهای جامعه
مسوولیت شناختی	احساس مسوولیت در قبال نوع علم تولیدی	احساس مسوولیت در قبال دلیل علم تولیدی
	احساس مسوولیت در قبال افراد تحت پوشش علم تولیدی	ارتقای توان دانش‌آفرینی فراگیران
	ارتقای مهارت‌های زندگی فراگیران	شناسایی دانش روز و منطبق با استانداردهای ملی و بین‌المللی و ارائه‌ی علوم و آموزش‌های مرتبط با آن
مسوولیت قانونی	میزان گزارش‌دهی دانشگاه از عملکرد و بهره‌وری خود به طور مستمر و سالانه	میزان توجه مدیران دانشگاه به وضع و رعایت مقررات و استانداردها جهت ارتقای سلامت اداری و جلوگیری از فساد اداری
	میزان توجه دانشگاه به تفسیر و اجرای صحیح قوانین دولتی	میزان احساس مسوولیت دانشگاه در قبال انجام امورات مراجعه‌کنندگان
	تعهد به قراردادها و پیمان‌های دانشگاهی با دیگر ارگان‌ها	
مسوولیت اخلاقی	در نظر گرفتن شرایط دانش‌جویان آسیب‌پذیر	ارائه‌ی اطلاعات واقعی و درست به دانش‌جویان، اساتید و کارکنان
	حفظ اطلاعات و حریم خصوصی دانش‌جویان، اساتید و کارکنان	تکریم مشتریان و رعایت حقوق آن‌ها
	مبارزه با مصادیق فساد در دانشگاه و اجرای سیاست‌های پیش‌گیری از آن	ایجاد فرصت‌های برابر و اجتناب از تبعیض در دانشگاه
	رعایت و حفظ مالکیت معنوی و فکری	احترام به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی
	نبود پرونده‌های تخلفات اخلاقی و رفتاری دانشگاه در مراجع قانونی	توجه به پیشنهادهای شهروندان و بهبود مستمر ارائه‌ی خدمات به آن‌ها
	تدوین و رعایت منشور اخلاقی در دانشگاه و آموزش آن	

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مسوولیت زیست محیطی	ارائه‌ی آموزش و انجام پژوهش‌های مربوط به حوزه‌ی مدیریت سبز	صرفه‌جویی در مصرف انرژی و استفاده از انرژی‌های پاک
	بازیافت و کاهش ضایعات و جلوگیری از آلودگی هوا و محیط زیست	حفظ و ارتقای فضای سبز در محوطه‌ی دانشگاه و خارج از آن
	رعایت استانداردهای زیست‌محیطی و فقدان پرونده‌ی تخلفاتی در این زمینه در مراجع قانونی	حمایت مالی و غیرمالی دانشگاه از خدمات توسعه و زیباسازی زیست‌محیطی
	حمایت از به‌کارگیری فناوری‌ها، ماشین‌آلات و روش‌های انجام کار سازگار با محیط زیست	
مسوولیت بشردوستانه	حمایت دانشگاه از اقدامات داوطلبانه‌ی اعضای خود در فعالیت‌های اجتماعی	کمک به دانش‌جویان واجد صلاحیت و فاقد توان مالی
	جذب دانش‌جویان و افراد بومی	همکاری با مدارس، کسب‌وکارها، انجمن‌ها و گروه‌های محلی
	همکاری با نهادهای خیریه و بشردوستانه و کمک به آن‌ها	توسعه و ارتقای دانش و فرهنگ عمومی جامعه
	احترام به حقوق بشر	توجه به بیماری‌های خاص و مشارکت جهت رفع آن‌ها
	احساس مسوولیت در قبال مشکلات اجتماعی	
مسوولیت اقتصادی	حداقل‌سازی هزینه‌های دانشگاهی و عدم مصرف بیهوده‌ی امکانات	توجه به فعالیت‌های سودآور و ثروت‌آفرین در دانشگاه
	ارائه تسهیلات به مشتریان و بهبود مستمر آن	اهتمام مدیران دانشگاه به ارائه‌ی گزارش‌ها و شفاف‌سازی مالی و اقتصادی به ذی‌نفعان و سازمان‌های ذی‌صلاح
	عدم تخلف مالی	افزایش فرصت‌های شغلی و بهبود اشتغال محلی

بر طبق جدول فوق، بر اساس مطالعات کیفی انجام‌شده ۵۰ شاخص درباره‌ی پدیده‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی با ۷ مؤلفه شناسایی شده‌اند که مؤلفه‌های آموزشی و پژوهشی، شناختی و اقتصادی هرکدام شش شاخص، قانونی پنج شاخص، اخلاقی یازده شاخص، زیست‌محیطی هفت شاخص و بشردوستانه نه شاخص می‌باشند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

شاخص‌ها و عوامل سوق‌دهنده‌ی نظام دانشگاهی به مسوولیت‌پذیری اجتماعی

همچنین بر اساس مطالعات کیفی صورت‌گرفته و روش هم‌سوسازی داده‌های چندگانه، شاخص‌ها(مضامین پایه) و عوامل سوق‌دهنده(مضامین سازمان‌دهنده) مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی به شرح جدول (۴) شناسایی شده‌اند:

جدول شماره‌ی چهار- شاخص‌ها و عوامل سوق‌دهنده‌ی نظام دانشگاهی به مسوولیت‌پذیری اجتماعی

عوامل	شاخص‌ها	
عوامل فرهنگی	سوق‌دادن فعالیت‌های رسانه‌ها جهت انجام مسوولیت اجتماعی توسط نظام دانشگاهی	نهادینه‌سازی مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی در فرهنگ ملی کشور
	اعتقاد آحاد جامعه به نظام دانشگاهی به عنوان مرجع کارشناسی علمی در جامعه	حفظ اعتقاد و باور جامعه به دانشگاه جهت حل معضلات اجتماعی
	فرهنگ‌سازی و فراهم‌نمایی زمینه‌ی مشارکت دانشگاه در امور مربوط به مسوولیت اجتماعی آن در جامعه	نهادینه‌سازی فرهنگ پیگیری و رصد مستمر عملکرد اجتماعی دانشگاه
عوامل اجتماعی	نیازآفرینی و معرفی نیازهای جامعه به دانشگاه	سطح آگاهی و پاسخ‌خواهی جامعه از پاسخ‌گویی دانشگاه به نیازهای جامعه
	تعامل مستمر بین سازمان‌های مردم‌نهاد و موسسات غیردولتی با دانشگاه	انتظارات علمی، تکنولوژیکی و نوآوری شهروندان از دانشگاه
	ارزیابی عملکرد اجتماعی دانشگاه از طرف تشکل‌های اجتماعی	محول‌نمودن پژوهش‌های اجتماع‌بنیان به دانشگاه برای ایجاد تغییرات اجتماعی
عوامل سیاسی	انتظارات حاکمیت از مسوولیت نظام دانشگاهی در قبال جامعه	نوع بینش و باور مدیریت کلان نسبت به توان دانشگاه جهت حل مشکلات جامعه
	دخالت دولت و سیاست‌ها و قوانین تشویقی و تنبیهی آن نسبت به مسوولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه	نشر و انتشار نتایج پژوهش‌های دانشگاهی فارغ از مسایل سیاسی
	رتبه‌بندی عملکرد دانشگاه‌ها بر مبنای مسوولیت اجتماعی و اطلاع‌رسانی آن به جامعه	انتظارات احزاب و تشکل‌های سیاسی از مسوولیت اجتماعی دانشگاه
عوامل اقتصادی	پشتیبانی مالی جامعه از دانشگاه جهت انجام مسوولیت اجتماعی	حمایت اقتصادی سرمایه‌گذاران و مدیران کلان از دانشگاه جهت انجام مسوولیت اجتماعی
	وابستگی بهره‌وری نیروی کار جامعه به عملکرد دانشگاه	تأثیرپذیری شاخص‌های کلان اقتصادی از کارکردهای دانشگاه
	وابستگی سطح درآمد اقشار مختلف اجتماعی به	انتظارات جامعه از ثروت‌آفرینی دانشگاه

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

	دانشگاه	
	نیل به پایداری اقتصادی از طریق دانشگاه	
عوامل سازمانی	منطبق‌بودن ساختار، رفتار، مدیریت و قوانین دانشگاه با رسالت مسوولیت اجتماعی	توان مالی دانشگاه در ورود به امور مسوولیت اجتماعی
	گنجاندن مسوولیت‌پذیری در برنامه‌های راهبردی و سیاست‌گذاری درازمدت دانشگاه	پیوستن به شبکه‌های ملی و بین‌المللی مسوولیت اجتماعی دانشگاهی و ائتلاف با آن‌ها
	برگزاری کنفرانس‌ها و انتشار نشریه‌های مرتبط با مسوولیت اجتماعی و پاسخ‌گویی دانشگاهی	منفعت‌طلبی اقتصادی دانشگاه از طریق انجام مسوولیت اجتماعی
	تخصص مدیران ارشد دانشگاه جهت سوق‌دادن آن به انجام مسوولیت اجتماعی	تعهد دانشگاه جهت تحقق اهداف و برنامه‌های خود در قبال اجتماع
	تلاش دانشگاه جهت افزایش خوش‌نامی، ایجاد نگرش مثبت و جلب اعتماد عمومی در جامعه و ارتقای منزلت اجتماعی خود	توانمندسازی علمی و اجرایی دانشگاه و معرفی آن جهت پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه
	انجام مسوولیت اجتماعی از طرف دانشگاه به خاطر عبور از مقررات و دخالت‌های زائد دولتی	شناخت دانشگاهیان از نیازهای جامعه

بر طبق جدول فوق، بر اساس مطالعات کیفی انجام‌شده، ۳۷ شاخص با ۵ عامل سوق‌دهنده مسوولیت‌پذیری نظام دانشگاهی شناسایی شده‌اند که عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی هرکدام شش شاخص، عامل اقتصادی هفت شاخص و عامل سازمانی دارای دوازده شاخص می‌باشند.

مدل مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی و میزان تناسب آن

در این پژوهش با عنایت به این که توزیع داده‌ها نرمال نبود، جهت ترسیم مدل مسوولیت-پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی از نرم‌افزار اسمارت پی‌ال‌اس استفاده گردید. این نرم‌افزار یکی از جدیدترین نرم‌افزارهای آماری است که نسخه‌ی(۳) آن اخیراً به بازار عرضه شده و برای تحلیل داده‌های غیرنرمال مناسب است. در شکل(۱) مدل مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی ترسیم و در جدول(۵) نیز شاخص‌های برازش آن آورده شده است. با عنایت به تحلیل‌های کیفی و کمی انجام‌یافته و مدل ارائه‌شده درباره‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی، دو موضوع محوری به شرح زیر قابل بررسی است:

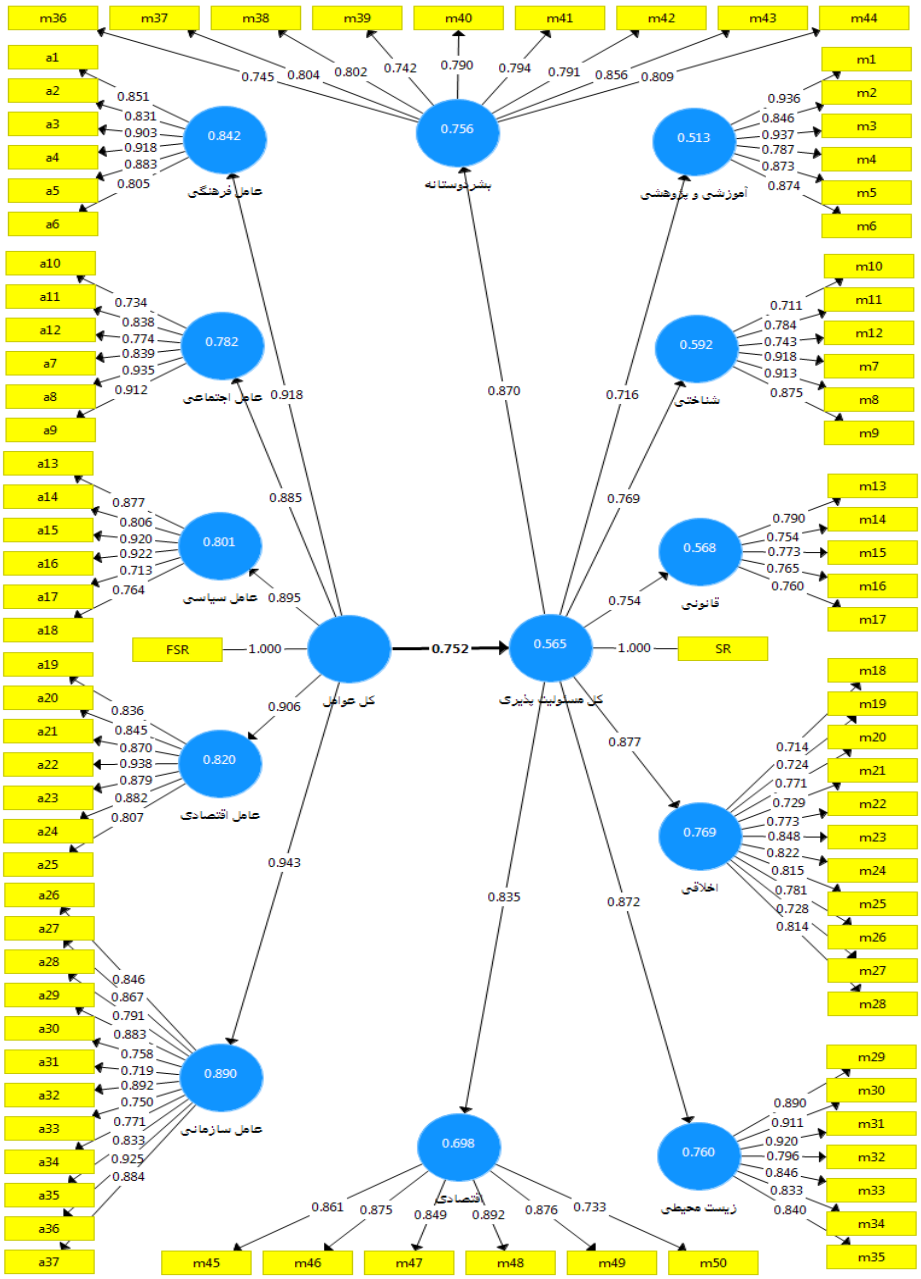
پدیده‌ی مسوولیت اجتماعی نظام دانشگاهی: این محور مبین دامنه‌ی حیطه و گستره‌ی وظایف نظام دانشگاهی جهت انجام رسالت مسوولیت اجتماعی است. بر اساس تحلیل عاملی تأییدی مرحله‌ی اول و دوم انجام‌شده در سمت راست مدل، گستره‌ی این مفهوم به عنوان متغیر وابسته در

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

هفت متغیر از قبیل اخلاقی، زیست‌محیطی، بشردوستانه، اقتصادی، شناختی، قانونی و آموزشی و پژوهشی قابل بررسی است.

عوامل سوق‌دهنده‌ی نظام دانشگاهی به انجام مسوولیت اجتماعی: این محور مبین عوامل و به‌عبارتی متغیرهای مستقلی است که موجبات لازم را جهت انجام رسالت مسوولیت اجتماعی دانشگاه‌ها فراهم می‌نمایند. تحلیل عاملی تأییدی مرحله‌ی اول و دوم انجام‌شده در سمت چپ مدل، مبین پنج متغیر یا عامل از قبیل عامل سازمانی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی است. مدل ساختاری انجام‌شده در خصوص نقش عوامل پنج‌گانه در تبیین رسالت مسوولیت اجتماعی نظام دانشگاهی نشان می‌دهد که عوامل مذکور با ضریب تاثیر ۰/۷۵۲ به میزان ۵۶ درصد از امکان انجام مسوولیت مذکور را تبیین می‌نمایند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

شکل شماره‌ی یک- مدل معادلات ساختاری مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

جدول شماره‌ی پنج- شاخص‌های برازش مدل معادلات ساختاری مسوولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی اجتماعی نظام دانشگاهی

شاخص‌های برازش / مؤلفه‌ها و عوامل	بار عاملی	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	روایی همگرا	اعتبار اشتراک سازه	ضریب تعیین	شاخص برازش SRMR[1]
مسوولیت‌پذیری آموزشی و پژوهشی	۰/۷۱۶	۰/۹۳۹	۰/۹۵۲	۰/۷۶۹	۰/۶۳۴	۰/۵۱۳	
مسوولیت‌پذیری شناختی	۰/۷۶۹	۰/۹۰۶	۰/۹۲۸	۰/۶۸۶	۰/۵۳۴	۰/۵۹۲	
مسوولیت‌پذیری قانونی	۰/۷۵۴	۰/۸۲۸	۰/۸۷۸	۰/۵۹۱	۰/۳۸۱	۰/۵۶۸	
مسوولیت‌پذیری اخلاقی	۰/۸۷۷	۰/۹۳۳	۰/۹۴۳	۰/۶۰۲	۰/۴۹۸	۰/۷۶۹	
مسوولیت‌پذیری زیست‌محیطی	۰/۸۷۲	۰/۹۴۳	۰/۹۵۳	۰/۷۴۵	۰/۶۱۴	۰/۷۶۰	۰/۰۷۷
مسوولیت‌پذیری بشردوستانه	۰/۸۷۰	۰/۹۲۶	۰/۹۳۸	۰/۶۲۹	۰/۵۰۰	۰/۷۵۶	
مسوولیت‌پذیری اقتصادی	۰/۸۳۵	۰/۹۲۲	۰/۹۳۹	۰/۷۲۱	۰/۵۷۷	۰/۶۹۸	
فرهنگی	۰/۹۱۸	۰/۹۳۳	۰/۹۴۷	۰/۷۵۰	۰/۵۷۵	۰/۸۴۲	
اجتماعی	۰/۸۸۵	۰/۹۱۶	۰/۹۳۵	۰/۷۰۹	۰/۵۰۴	۰/۷۸۲	
سیاسی	۰/۸۹۵	۰/۹۱۲	۰/۹۳۳	۰/۷۰۱	۰/۵۰۹	۰/۸۰۱	
اقتصادی	۰/۹۰۶	۰/۹۴۴	۰/۹۵۵	۰/۷۵۰	۰/۵۵۷	۰/۸۲۰	
سازمانی	۰/۹۴۳	۰/۹۵۸	۰/۹۶۳	۰/۶۸۷	۰/۵۵۵	۰/۸۹۰	

[1] Standardized Root Mean Square Residual(ریشه‌ی میانگین مربعات باقی‌مانده‌ی استانداردشده)

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

در شکل (۱) مدل ساختاری مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی و در جدول (۵) مقادیر شاخص‌های برازش آماری آن ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود کلیه‌ی بارهای عاملی مؤلفه‌ها در مدل بالاتر از ۰/۷۰ و در حد قوی می‌باشند. لذا تمام مؤلفه‌های مورد بررسی دارای بارهای عاملی معنی‌داری هستند و می‌توانند به عنوان مؤلفه‌های مسوولیت‌پذیری اجتماعی مد نظر قرار گیرند. همچنین طبق جدول(۵) مقدار آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی همه‌ی مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۷۰، مقدار روایی همگرا بالاتر از ۰/۵۰، اعتبار اشتراک سازه مثبت و مقدار برازش ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده‌ی استانداردشده پایین‌تر از ۰/۰۸ است. لذا با توجه به این که همه‌ی شاخص‌های برازش در دامنه‌ی مورد قبول قرار دارند، می‌توان گفت که مدل ارائه‌شده در خصوص مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی از برازش و تناسب لازم برخوردار است و می‌تواند برای سنجش مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی مورد استفاده قرار گیرد.

ارزیابی وضعیت موجود مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی بر اساس مدل ارائه‌شده و مقایسه‌ی آن با وضعیت مطلوب

جدول شماره‌ی شش- مقادیر آمار توصیفی و آزمون تی زوجی و ویلکاکسون جهت مقایسه‌ی وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی

شاخص‌های برازش / مؤلفه‌ها	وضعیت	میانگین	انحراف معیار	تفاوت میانگین	مقدار T	درجه‌ی آزادی	مقدار Z آزمون ویلکاکسون	سطح معنی‌داری
مسوولیت‌پذیری آموزشی و پژوهشی	موجود	۲/۷۱۱	۰/۸۵۶	-۱/۸۷۸	-۲۵/۵۹۲	۲۵۸	-۱۳/۴۲۳	۰/۰۰۱
	مطلوب	۴/۵۹۰	۰/۵۹۲					
مسوولیت‌پذیری شناختی	موجود	۲/۴۰۹	۰/۸۹۰	-۱/۰۵۴	-۲۷/۶۶۸	۲۵۸	-۱۳/۴۷۴	۰/۰۰۱
	مطلوب	۴/۴۶۴	۰/۵۶۶					
مسوولیت‌پذیری قانونی	موجود	۲/۸۸۱	۰/۸۳۲	-۱/۳۸۹	-۱۹/۱۳۵	۲۵۸	-۱۲/۲۳۰	۰/۰۰۱
	مطلوب	۴/۲۷۰	۰/۶۱۴					
مسوولیت-	موجود	۲/۹۹۵	۰/۸۳۰	-۱/۴۳۲	-۲۱/۳۳۱	۲۵۸	-۱۲/۸۳۱	۰/۰۰۱

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

پذیری اخلاقی	مطلوب	۴/۴۲۴	۰/۵۶۹					
مسوولیت- پذیری زیست- محیطی	موجود	۲/۴۵۹	۰/۸۶۲	-۱/۶۶۴	-۲۰/۲۵۸	۲۵۸	-۱۲/۵۲۸	۰/۰۰۱
	مطلوب	۴/۱۲۳	۰/۸۴۷					
مسوولیت- پذیری بشردوستانه	موجود	۲/۷۷۴	۰/۸۵۳	-۱/۴۵۰	-۱۸/۹۷۵	۲۵۸	-۱۲/۳۴۱	۰/۰۰۱
	مطلوب	۴/۲۲۵	۰/۶۵۰					
مسوولیت- پذیری اقتصادی	موجود	۲/۷۷۰	۰/۹۹۰	-۱/۴۷۷	-۱۵/۶۱۱	۲۵۸	-۱۱/۰۷۱	۰/۰۰۱
	مطلوب	۴/۲۴۷	۰/۸۰۰					

جدول فوق میانگین و انحراف‌معیار ۷ مؤلفه‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی را در دو وضعیت موجود و مطلوب آن نشان می‌دهد. همان‌طوری که مشاهده می‌شود مقادیر میانگین بین دو وضعیت موجود و مطلوب فاصله زیادی از یکدیگر دارند. آزمون تی زوجی و ویلکاکسون انجام‌شده نشان می‌دهد که این تفاوت در همه‌ی مؤلفه‌ها در دو وضعیت مذکور در سطح معنی- داری بالاتر از ۰/۰۱ قرار دارند. لذا می‌توان گفت که در حال حاضر در نظام‌های دانشگاهی مورد مطالعه، میزان مسوولیت‌پذیری اجتماعی پایین می‌باشد و نسبت به وضعیت مطلوب شکاف زیادی دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر جهت طراحی مدل مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی، مطالعات کیفی لازم با روش هم‌سوسازی داده‌های چندگانه انجام شد و یافته‌های حاصل از آن با تحلیل‌های کمی ترکیب و از نظر آماری نیز مورد تأیید قرار گرفت. حاصل یافته‌های پژوهش منتج به ترسیم مدلی با ۵۰ شاخص و ۷ مؤلفه درباره‌ی پدیده‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی و ۳۷ شاخص و ۵ عامل درباره‌ی عوامل سوق‌دهنده‌ی آن گردید. در خصوص مدل به‌دست‌آمده می‌توان گفت که مدل مذکور نسبت به مدل‌های دیگر از جامعیت بهتری برخوردار است؛ زیرا در مدل‌های مشابه عوامل سوق‌دهنده مورد توجه قرار نگرفته و صرفاً به شناسایی متغیرهای پدیده‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی پرداخته‌اند. از طرفی مقایسه‌ی این مدل درباره‌ی پدیده‌ی مسوولیت- پذیری با مدل‌های اشاره‌شده در پیشینه‌ی پژوهش از قبیل علی‌محمدلو و همکاران(۱۳۹۳) حاکی از

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

افزوده‌شدن دو مؤلفه‌ی مسوولیت‌پذیری شناختی و اقتصادی و همچنین در قیاس با مدل حبیبی و همکاران(۱۳۹۵) حاکی از افزایش سه مؤلفه‌ی آموزشی و پژوهشی، زیست‌محیطی و شناختی است. از سوی دیگر مدل ارائه‌شده در قیاس با مدل‌های مربوط به پژوهش‌های خارجی مانند نجاتی و همکاران(۲۰۱۱)، دیما و همکاران(۲۰۱۳) و چن و همکاران(۲۰۱۵) نشان می‌دهد هرچند برخی از مؤلفه‌های مدل حاضر با مدل‌های خارجی شباهت دارد، ولی سعی شده تا مدل مذکور با وضعیت بومی جامعه‌ی مورد مطالعه تناسب بیش‌تری داشته باشد.

در مدل پژوهش حاضر به طور کلی همه‌ی شاخص‌ها، مؤلفه‌ها و عوامل به‌دست‌آمده از مقدار برازش مطلوب که برای مدل‌سازی مدنظر است، بر طبق جدول(۵) برخوردارند. در این مدل مؤلفه‌های مسوولیت‌پذیری اخلاقی، زیست‌محیطی، بشردوستانه، اقتصادی، شناختی، قانونی و آموزشی و پژوهشی به ترتیب دارای بیش‌ترین تا کم‌ترین بار عاملی و ضریب تعیین هستند. به نظر می‌رسد این فعالیت‌ها با ماهیت دانشگاه‌های نسل چهارم بیش‌تر مطابقت دارد؛ به‌عبارتی می‌توان گفت در این نوع دانشگاه‌ها فعالیت نظام دانشگاهی دیگر به کلاس‌های درس و درون دانشگاه محدود نمی‌شود؛ بلکه کنش اجتماعی دانشگاه‌ها و برخوردارنمودن جامعه از دستاوردهای آن بر اساس هفت بعد مذکور در اولویت امر می‌باشد.

در بین عوامل شناسایی‌شده در مدل مذکور بیش‌ترین بار عاملی مربوط به عامل سازمانی است که با بار عاملی ۰/۹۴۳ به عنوان اولین و مهم‌ترین عامل سوق‌دهنده‌ی دانشگاه‌ها به مسوولیت-پذیری اجتماعی می‌باشد. این یافته حاکی از آن است که اگر دانشگاه‌ها به دنبال ایفای نقش اجتماعی خود در جامعه باشند، این امر بایستی از درون مجموعه‌ی دانشگاه آغاز گردد. به عبارتی تا زمانی که دانشگاه‌ها در حال انجام رسالت‌های نسل اول و دوم دانشگاهی باشند، فعالیت آن‌ها به عنوان جزیره‌ای مستقل از جامعه معطوف به آموزش و پژوهش خواهد بود که از رسالت‌های سنتی نظام دانشگاهی است. لذا لازم است به اقتضای تغییر و تحولات نوظهور جهانی، آن‌ها نیز در موازات با رویکردهای نسل سوم و چهارم دانشگاهی فعالیت‌های خود را هم‌راستای نیازهای جامعه نمایند. در بین عوامل برون‌دانشگاهی، عامل فرهنگی با بار عاملی ۰/۹۱۸ به عنوان دومین عامل سوق‌دهنده‌ی دانشگاه به پذیرش مسوولیت اجتماعی است. به نظر می‌رسد تا زمانی که اعتقاد، زمینه و بستر لازم در جامعه جهت ورود دانشگاه‌ها به حل مسایل اجتماعی فراهم نگردد، شاید تلاش دانشگاه در این راستا از تأثیرگذاری لازم برخوردار نباشد. عامل اقتصادی با بار عاملی ۰/۹۰۶ به عنوان سومین عامل تبیین‌کننده‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی است. این

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

یافته حاکی از آن است که اگر خواست دانشگاه و همچنین فرهنگ لازم در جامعه جهت ورود به مسایل اجتماعی دانشگاه فراهم باشد، ولی تأمین منابع مالی آن با چالش‌های مختلفی مواجه گردد، ورود دانشگاه به حل مسایل اجتماعی میسر نخواهد بود. به‌عبارتی ورود دانشگاه به مسایل اجتماعی مستلزم پذیرش و تحمل هزینه‌های ویژه از سوی جامعه است. لذا ضروری است تا جامعه منابع مالی لازم را جهت ورود دانشگاه به مسایل اجتماعی فراهم نماید. چهارمین عامل مؤثر و سوق‌دهنده‌ی دانشگاه بر پذیرش مسوولیت اجتماعی عامل سیاسی با بار عاملی ۰/۸۹۵ می‌باشد. به نظر می‌رسد نقش مدیران ارشد کشور و نوع نگاه و بینش آن‌ها نسبت به دانشگاه و فشار تشکل‌ها و احزاب سیاسی در جامعه می‌تواند به عنوان هم مانع و هم عامل سوق‌دهنده دانشگاه جهت حل معضلات اجتماعی باشد. لذا شایسته است مدیران ارشد و سیستم‌های کلان کشور و جریان‌های سیاسی حاکم بر آن با اتخاذ گرایش‌های سیاسی مطلوب زمینه‌های لازم را جهت ورود دانشگاه به حل مسایل اجتماعی فراهم سازند. در نهایت عامل اجتماعی با بار عاملی ۰/۸۸۵ پنجمین عامل مؤثر و سوق‌دهنده‌ی دانشگاه بر پذیرش مسوولیت اجتماعی است. به نظر می‌رسد احساس نیاز، خواست و انتظارات جامعه از دانشگاه به عنوان یک مرجع علمی می‌تواند مسیر و رویکرد دانشگاه را نسبت به مسایل اجتماعی تغییر دهد. به عبارتی با فشار و احساس نیاز جامعه به دانشگاه، نظام های آموزش عالی نیز سعی بر آن خواهند داشت تا به‌عنوان یک سیستم فعالیت-های خود را در راستای حل نیازهای جامعه تنظیم نمایند. به طور کلی پنج عامل مذکور ۵۶ درصد پدیده‌ی مسوولیت‌پذیری اجتماعی را برای نظام دانشگاهی تبیین می‌نمایند؛ لذا پیشنهاد می‌گردد نخست دانشگاه‌ها توانمندی لازم را جهت کمک به حل مسایل اجتماعی احراز نمایند و دوم نظام-های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی می بایست این زمینه و بستر را برای گرایش دانشگاه به نیازهای جامعه فراهم کنند.

همچنین در ارزیابی وضعیت مسوولیت‌پذیری اجتماعی نظام دانشگاهی بر اساس مدل ارائه-شده، یافته‌ها نشان داد که در کلیه‌ی شاخص‌ها و مؤلفه‌های مورد مطالعه وضعیت مسوولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌های هدف نسبت به وضعیت مطلوب از شکاف بیش‌تری برخوردار است. نتایج به‌دست‌آمده در این زمینه با یافته‌های صالحی‌عمران و همکاران(۱۳۹۱)، پرداختچی و همکاران(۱۳۹۱)، شافعی و عزیزی(۱۳۹۲) و شفائی یامچلو و همکاران(۱۳۹۵) مطابقت دارد؛ زیرا آن‌ها نیز وضعیت مسوولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌های مورد مطالعه را چندان رضایت‌بخش اعلام ننموده‌اند. به نظر می‌رسد به اهتمام جدی‌تری جهت ارتقای مسوولیت‌پذیری دانشگاه‌ها در

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

قبال جامعه از سوی مسوولین و دست‌اندرکاران دانشگاهی نیاز است. به‌ویژه در حال حاضر کشور ما با مشکلات متعددی از قبیل تورم، اقتصاد تک‌محصولی، تحریم، بیماری‌های نوپدید و ... مواجه است، این امر مستلزم همکاری جدی دانشگاه با جامعه است.

منابع

۱. احمدی، کیومرث، الوانی، سیدمهدی و غلامرضا معمارزاده‌طهران (۱۳۹۰) سیر تکوینی پاسخ‌گویی اجتماعی سازمانی و ارائه‌ی مدلی برای بسط مفهومی آن در سازمان‌های ایرانی، فصل-نامه‌ی مدیریت صنعتی دانشگاه آزاد اسلامی سنندج، سال ششم، شماره‌ی ۱۸: ۱۱۶-۹۷.

۲. افکانه، صغری، جعفری، پریوش، شریفی حسن‌پاشا و نادر قورچیان (۱۳۹۷) «ارائه‌ی مدلی مناسب برای خدمت‌محوری در دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی»، فصل‌نامه‌ی علمی-پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، سال نهم، شماره‌ی ۱، پیاپی۳۳: ۱۵۲-۱۲۷.

۳. برزگر، نادر، قورچیان، نادرقلی و علی تقی‌پورظهیر (۱۳۹۸) آسیب‌شناسی خلق ظرفیت-های نوآوری در مدیریت دانشگاهی ایران (مورد: دانشگاه آزاد اسلامی)، فصل‌نامه‌ی علمی-پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، سال نهم، شماره‌ی ۱، پیاپی۳۷: ۳۱۰-۲۹۱.

۴. بوک، درک کی (۱۳۹۶) مسوولیت اجتماعی دانشگاه، ترجمه‌ی آرمین امیر؛ علی پاپلی-یزدی و مریم عالم‌زاده، تهران: انتشارات دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی.

۵. پرداختچی، محمدحسن، بازرگان، عباس، آراسته، حمیدرضا و گشتاسب مظفری (۱۳۹۱) پژوهشی با عنوان شکاف پاسخ‌گویی بیرونی دانشگاه‌ها از دیدگاه جامعه‌ی علمی»، فصل‌نامه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره‌ی ۶۳: ۱۱۲-۹۱.

۶. تقی‌زاده، هوشنگ و مصطفی ضیائی‌حاجی‌پیرلو (۱۳۹۷) «نقشه‌ی راه بالنده‌سازی در فرایندهای آموزشی سیستم‌های آموزش عالی(مطالعه‌ی موردی)»، فصل‌نامه‌ی علمی – پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، سال نهم، شماره‌ی ۱، پیاپی۳۳: ۲۳-۱.

۷. حبیبی، نوید، وظیفه‌دوست، حسین، و پریوش جعفری (۱۳۹۵) «مؤلفه‌های ارتقای مسوولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی»، فصل‌نامه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۲(۲): ۱۴۵-۱۲۵.

۸. خبرگزاری ایسنا (۱۳۹۷/۰۳/۰۹) دانشگاه‌های ایران به روایت آمار و ارقام، https://www.isna.ir/news/97030804268.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

۹. رحیمیان، نظام‌الدین و مرتضی کاظم‌پور (۱۳۹۷) «مسوولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها: مفاهیم، ابعاد، نظریه‌ها و مروری بر مدل‌های آن»، نشریه‌ی پژوهش حسابداری، دوره‌ی ۸، شماره‌ی ۴: ۱۵۲-۱۷۴.

۱۰. سیدحسینی، سیدامین (۱۳۹۴) «شناسایی و اولویت‌بندی مسوولیت اجتماعی شرکت‌ها از دیدگاه اسلام»، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه گیلان.

۱۱. شافعی، رضا و نعمت‌اله عزیزی (۱۳۹۲) «مطالعه‌ی وضعیت مسوولیت‌پذیری اجتماعی سازمانی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غرب کشور(طراحی یک الگوی ارزیابی)»، فصل‌نامه- ی رفتار سازمانی در آموزش و پرورش، سال اول، شماره‌ی ۲: ۲۲-۵.

۱۲. شفائی‌یامچلو، طاهره، ابیلی، خدایار، و احد فرامرزقراملکی (۱۳۹۵) «مطالعه‌ی شناخت وضعیت موجود مسوولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر الگوی والایس بر اساس دیدگاه اعضای هیأت علمی (مورد: دانشگاه تهران)»، فصل‌نامه‌ی علمی-پژوهشی آموزش عالی ایران، سال هشتم، شماره‌ی ۴: ۱۰۱-۷۹.

۱۳. شمس، غلامرضا و خالد میراحمدی (۱۳۹۸) «طراحی و اعتبارسنجی الگوی ساختار اجتماعی فرهنگی دانشگاهها»، فصل‌نامه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، دوره‌ی ۲۴، شماره‌ی ۴: ۱۵۱- ۱۲۱.

۱۴. صالحی‌عمران، ابراهیم، ثابت، عبدالحمید و سودابه حسن‌زاده‌بارانی‌کرد (۱۳۹۱) «بررسی اهمیت شاخص‌های مسوولیت اجتماعی شرکت‌ها در مراکز صنعتی و دانشگاه‌ها»، فصل‌نامه‌ی انجمن آموزش عالی ایران، سال چهارم شماره‌ی ۲: ۳۵-۱.

۱۵. عالی‌پور، علیرضا و ترانه عنایتی (۱۳۹۶) «تجاری‌سازی تحقیقات دانشگاه‌های نسل چهارم»، فصل‌نامه‌ی علمی-پژوهشی مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، شماره‌ی ۲۶: ۷۶-۵۳.

۱۶. علی‌محمدلو، مسلم، اکبری، بنفشه و الهام مهدویان‌پور (۱۳۹۳) «شناسایی مؤلفه‌های مسوولیت اجتماعی دانشگاه‌ها با استفاده از تکنیک دلفی فازی مطالعه‌ی موردی: دانشگاه شیراز»، فصل‌نامه‌ی انجمن آموزش عالی ایران، سال ششم، شماره۳: ۱۹۲-۱۶۱.

۱۷. قاسمی‌حسین‌آبادی، فائزه (۱۳۹۵) «مسوولیت اجتماعی شرکت‌ها و نحوه‌ی سنجش آن»، دوماه‌نامه‌ی مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه، سال اول، شماره‌ی ۲: ۵۴-۴۳.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

۱۸. گودرزوندچگینی، مهرداد (۱۳۹۷) «رویکرد دانشگاه‌های نسل چهارم کار و عمل(مورد مطالعه: دانشگاه‌های کمبریج، استنفورد و هاروارد»، فصل‌نامه‌ی آموزش مهندسی ایران، دوره‌ی ۲۰، شماره‌ی ۷۸: ۱۰۷-۱.

۱۹. موسسه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی (۱۳۹۷) آمار آموزش عالی ایران در یک نگاه، https://irphe.ac.ir/content/1534

20. Carroll, A. B (1991) The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. Business horizons, 34(4): 39-48.

21. Carroll, A. B., (1999) Corporate Social Responsibility: Evolution Of A Definitional Construct, Business Society. 38(3): 268-295.

22. Chen, S-H., Nasongkhla, J., Donaldson, J. A (2015) University Social Responsibility (USR): Identifying an Ethical Foundation within Higher Education Institutions. Turkish Online Journal of Educational Technology, 14(4): 165-172.

23. Claydon, J (2011) "A new direction for CSR: the shortcomings of previous CSR models and the rationale for a new model". Social Responsibility Journal, 7(3): 405-420.

24. Dahan, G. S., & Senol, I (2012) Corporate Social Responsibility in Higher Education Institutions: Istanbul Bilgi University Case, American International Journal of Contemporary Research, 2(3): 95-103.

25. Dima., A. M., Vasilache. S., Ghinea., V., Agoston., S., & Armin., A (2013) A Model of Academic Social Responsibility, Transylvanian Review of Administrative Science, 38, 23-43.

26. Gomez, C. L. V., & Girotto, M (2015) Strategic Management in Universities: A Conceptual Framework Based on Ibero-American Higher Education Systems. In Strategic Management of Universities in the Ibero-America Region (pp. 1-43). Springer, Cham.

27. Grau, F. X., Goddard, J., Hall, B., Hazelkorn, E., & Tandon, R (2017) Higher Education in the World 6: Towards a socially responsible university: Balancing the global with the local. Girona: Global University Network for Innovation. Recuperado de https://goo. gl/bk2Tsk.

28. Johnson, H. H (2003) Does it pay to be good? Social responsibility and financial performance.Business Horizons,46(6): 34-40.

29. Ma, J (2012) "A Study on the Models for Corporate Social Responsibility of Small and Medium Enterprises", Physics Procedia, 25: 435 – 442.

30. Mok, K (2005) Fostering entrepreneurship: Changing role of government and higher education governance in Hong Kong. Research Policy, 34(4): 537-54.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

31. Nejati, M., Shafaei, A., Salamzadeh, Y., & Daraei, M (2011) Corporate social responsibility and universities: A study of top 10 world universities' website. African Journal of Business Management, 5(2): 440-447.

32. Oshin, M. M (2017) "Corporate Social Responsibility: Johnson & Johnson Creating Community Relations and Value through Open Social Innovation and Partnership across Sub-Saharan Africa", Emerald Publishing Limited.

33. Ramos-Monge, E., Llinàs Audet, F. J., & Barrena Martínez, J (2019) Drivers and barriers of University Social Responsibility: integration into strategic plans. World review of entrepreneurship, management and sustainable development. URI:http://hdl.handle.net/2117/114981.

34. Tetrevova, L., & Sabolova, V (2010) University stakeholder management and university social responsibility. WSEAS Transactions on Advances in Engineering Education, 7(7): 224–233.

35. Wood, D. J (1991) "Corporate social performance revisited". Academy of Management Review, 16: 691–718.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]